

William Shakespeare, Hamlet

“Svet je iz tira: o, prekletstvo in sram,
da jaz sem rojen, naj ga uravnam!”

V Hamletovi misli o iztirjenem svetu se razkriva dvoje: resnična podoba sveta in junakova bojazen, da se bo moral spopasti s svetom in preoblikovati njegovo podobo. Razmišljanje želi opozoriti na problematiko, zajeto v Hamletovem načelnem spoznanju, ter osvetliti podobo sveta in človeka v dramskem dogajanju.

Misel o kaotičnosti sveta je prisotna že na začetku zasnove. Prikazovanje duha, ki vznemiri stražarje, je uvodni korak v dogodke, ki bodo popolnoma spremenili bivanje dramskih junakov. Horatio, ki je poudaril, da je svet potrebno opazovati z “dušnimi očmi”, z intuicijo, je prvi opozoril, da so v človeški zgodovini pojavi vsega nadnaravnega povezani z velikimi katastrofami. Nenavadne dogodke na danskem dvoru poveže s pretečo vojno nevarnostjo, z napadom norveške vojske, ki se že zbira ob danski meji. Horatio je zaupal stražarjem, da se v ljudi plazi strah, medtem pa novi kralj Klavdij brezskrbno praznuje kronanje, nesmiselno veseljači ter vzbuja med ljudmi posmeh, v sosednjih deželah pa sramoto. Kraljevo neetično početje dopolnjuje podoba sveta, podoba, ki vzbuja gnus; Horatio jo takole predstavi, ko opazuje kraljevo početje:

“Kako neznosna, plehka, brezkoristna
se zdi mi raba vsa tega sveta!
Fej in še enkrat fej! To neizplet je vrt,
ki v seme gre; smrdljive le zeli
v njem bohotajo...”

Zaradi vseh spoznanj o negativnosti sveta se Hamlet takoj odloči, da bo sledil duhu na samotni kraj, čeprav je Horatio svetoval prijatelju veliko mero previdnosti. Toda zoprestaviti se “smrdljivemu svetu” pomeni Hamletu poslanstvo, ki utiša vsak glas strahu. Počuti se dovolj ponižanega ob poroki Gertrude in Klavdija, da lahko odvrne Horatiu:

“Česa bi se bal! Življenje moje mi ni vredno igle!”

Pogovor z duhom je popolnoma utrdil Hamletovo slutnjo o dejanju kralja Klavdija. Očetov blodni duh, ki ne more v miru počivati, dokler se ne očisti negativnih dejanj zemeljskega življenja, izpove vso resnico o podlem zločinu lastnega brata, hkrati pa naloži Hamletu težko breme maščevanja, ki ga junak ne more odkloniti, saj je očeta ljubil in spoštoval.

V zapletu se začne poglobljati prepad med svetom in človekom – najprej z igrano blaznostjo glavnega junaka. Bolj ko se pogloblja prepad, bolj drsijo vanj tisti, ki jih je Hamlet ljubil, pa jih je val maščevanja potegnil v svoj vrtinec. Prva žrtev je bila Ofelija, ki jo je lastni oče uporabil za vabo: z njeno pomočjo bi Polonij in kralj odkrila vzrok Hamletove blaznosti. Nesrečna Ofelija je samo ena izmed žrtev kaotičnega sveta, ki ga Hamlet primerja z “ječo” in “gnilo gomilo”, ko takole razmišlja:

“Svet je ječa... V njej je mnogo predelkov, celic in temnic... Tako me vse teži, da se mi zdi vsa ta krasna stavba, ta zemlja, samo pusto predgorje: ta čudoviti baldahin, zrak, ta ponosni preplet nebes,

ta veličastni obok, okrašen z zlatimi plameni, se mi ne zdi nič drugega kot gnila gomila kužnih hlapov.”

Zato je potreben prihod potujočih igralcev, da bi pomagali razjasniti resnico umora in preprečili junakovo omahovanje, kajti Hamlet še vedno ni pripravljen na odločilno dejanje. Očita si strahopetnost in neodločnost, ko ugotavlja:

“Srce imam golobje in nič žolča, ki bi grenil nasilstvo; saj sicer kdaj bi že krmil jastrebe neba z drobnom morilčevim.”

Zaradi dvomov v duha in njegovo naročilo je Hamlet sam spisal dramsko besedilo, ki natančno prikazuje umor, kot je pripovedoval duh pokojnega kralja. Klavdijev odziv na igro bo dokaz o resničnosti podlega dejanja, zato Hamlet takole zatrjuje:

“Igra bodi past, da ujamem kralja in njegovo vest.”

Neposredno pred vrhom dogajanja je dramatik vpletel Hamletov monolog “Biti ali ne biti”, temeljno misel o smislu bivanja. Zastavljeno je vprašanje: ali je bolj smiselno trpeti krivdo ali udariti z orožjem. Rešitev bi lahko bila v smrti, ki jo Hamlet imenuje “spanje”, vendar ga plaši resnica sanj, ki pospremijo pokojnika v “neodkrito in neznano deželo”. Strah pred smrtnimi sanjami ustavlja željo po smrti, ki bi lahko razrešila vse nasilje sveta. S smrtnimi sanjami so mišljene podobe življenja, ki jih je pokojnik odnesel s seboj kot svoja dejanja. V prostranstvu smrti dobijo novo podobo, podobo groze minulega življenja – razkrijejo se kot njegova resnica. Strah pred sanjami hromi Hamletovo odločitev za smrt; v “gnilobo” sveta pa je že toliko potopljen, da ni mogoče več nazaj, poleg tega pa vstopita v dramsko dogajanje nova junaka, kraljeva vohuna in nekdanja Hamletova sošolca – Rozenkranc in Gildenstern. Njuno zaigrano prijateljstvo dodaja k podobi sveta novo dimenzijo: naivnost v zločinski preobleki. Čas za “mišnico” je pripravljen.

Vrh drame predstavlja igra Umor Gonzaga; gledališki prizor je “mišnica” za kralja, saj so potujoči igralci vestno sledili navodilom in natančno odigrali umor Hamletovega očeta. Kralj Klavdij, ki se je v igri prepoznal, je pobegnil s prizorišča – Hamletova slutnja je postala resnica. Neposredno za “mišnico” se zvrstijo tragični dogodki, kot je napovedal Hamlet:

“Sprožilo se je zlo in huje bo vse bolj.”

Med odločilne situacije spadajo: Polonijeva smrt, Hamletov pogovor z materjo ter ponovni prikaz duha. Polonijeva smrt je bila pomota, ki jo Hamlet sicer obžaluje, vendar za dvornim svetnikom in spletkarjem ne žaluje. Iz razgovora z materjo junak spozna, da kraljica ni vedela za umor, vendar pa od nje ne more pričakovati, da se bo odpovedala Klavdiju. Nastop duha, ki ga vidi samo Hamlet, za Gertudo pa je njegov pojav čista blaznost, ima odločilen pomen: Hamleta predvsem opozori na zamujanje maščevanja.

Hamletovo maščevanje Klavdiju se vedno bolj oddaljuje. Njegov odhod v Anglijo je začetek dramskega razpleta. Pismo, ki ga nosi s seboj za angleškega kralja, je pismo smrti, uradni dokument s pečatom, slika sveta, v katerem je Hamlet še vedno jetnik. Klavdijevo sporočilo angleškemu kralju se glasi:

“Hamlet naj takoj umre! Dokler se ne izpolni mi ta želja, nikjer nikoli zame ni veselja!”

Klavdijevo pismo zaradi usodne situacije na morju ni doseglo svojega namena; žrtvi sta postala oba vohuna – Rozenkranc in Gildenstern. Hamlet se je vrnil na Dansko, zlo pa je že dobilo neslutene razsežnosti. Ofelija je s svojo blaznostjo in smrtjo tragična žrtev nasilja. Njena smrt priključuje

maščevanje Laerta, ki se mu kralj spretno izogne in določi Hamleta za Laertovo žrtev. Razsnova tragedije smiselno zaokroži podobo sveta, s katerim se spopada glavni junak. V začetek 5. dejanja je vključenih več med seboj povezanih tragičnih elementov, ki imajo svoj izvor v spretno nastavljeni kraljevi pasti, v dvoboju med Hamletom in Laertom. Hamlet sprejme dvoboj kot naivni mečevalec, ki zaupa v svojo spretnost misleč, da se bori za častni naziv zmagovalca. Potrebna je kraljičina tragika, da junak spregleda poslednje kraljevo podlo dejanje. Spoznanje je prišlo prepozno, kajti smrti sta zapisana oba mečevalca. Moralni čut narekuje Laertu, da tik pred smrtjo izpove resnico, s katero prekine Hamletovo omahljivost in zapečati kraljevo usodo. Zadnji del razsnove, sklepni akord, pa je namenjen Horatiu njegovemu nagovoru Fortinbrasovim vojakom in dvorjanom. Spregovoriti želi o usodi princa Hamleta, vendar so njegove besede najprej namenjene podobi sveta, njegovi pogubni moči, in zmoti upornikov, ki se spopadajo z nasiljem. Horatio se obrne k množici z besedami:

“... in čuli boste
o poltenih, krutih, nenaravnih delih,
o umorih slepih, o slučajnih sodbah,
o smrti po zvijači in nasilju,
nazadnje o naklepih pogrešenih,
ki udarijo spočetnike...”

Podoba sveta je v Shakespearovi tragediji predstavljena kot prostor vseh oblik nasilja, ki pri uresničevanju svojih zamisli ne izbira sredstev. Temelje sveta je določil bratomor – najhujša kršitev etike. Vrtinec krvavega umora je potegnil vase vse glavne dramske junake; najbolj tragična žrtev je bila Ofelija, ki ni poznala umazanih nakan in pohlepa. Hamlet, ki se skuša upreti svetu in maščevati očetov umor, je napačno izbran dramski junak. Svoje poslanstvo imenuje “prekletstvo”, saj je sam v sebi razdvojena osebnost na čustvo in razum. Močno čustvo, ki ga podžiga ljubezen do očeta, mu narekuje maščevanje, razum ga svari pred prenačljenim dejanjem in ovira njegovo akcijo. Junak si želi smrti in mirnega spanja, hkrati pa se boji smrtnih sanj, ki bi mu razodele vsa neetična dejanja njegovega zemeljskega bivanja. V neštete ovire ujet niha med odločitvijo in odlašanjem, dokler se naivno ne ujame v poslednjo kraljevo past. Hamlet pozna svojo razdvojenost in se ves čas zaveda, da bi z usodnimi dejanji samo poglobil kaotičnost sveta. Rešitev bivanja vidi v Horatiu, ki mu neposredno pred vrhom drame zaupa naslednje:

“Ti si mož, ki vse trpi, kot da bi nič ne trpel;
ki sreče sunke in dari prejema z enako
hvalo; in preblagor mu, ki v njem sta um in kri tako stopljena,
da prstom ni Fortuninim piščal, ki nji na voljo poje.”

Horatio je po Hamletovih besedah človek skladnosti med umom in čustvi, zato je tudi drugačno njegovo razumevanje sreče in trpljenja. Človek identitete pojmuje trpljenje in srečo enako – kot dva obraza istega bivanja, zato sprejema z enako mero “sunke in darove” ter ohranja svoje duhovno ravnovesje. Horatio je edini junak, ki bi lahko spremenil podobo sveta – ne z mečem ampak z načinom bivanja. Shakespearovo delo je tragedija človekove notranje razdvojenosti, ki jo resnica sveta samo še pogloblja in potiska na rob prepada. Hamletovi načrti za maščevanje so bili že na samem začetku zgrešeni, tudi duh pokojnega kralja je bil pojav razdvojenega človeka, ki so mu smrtno sanje razodele mnoga neetična dejanja njegovega zemeljskega bivanja. Hamlet pozna resnico, odlaša z maščevanjem, vendar ga usodne situacije potegnejo v vrtinec, iz katerega ni več izhoda. Pravi renesančni junak pa ostaja Horatio, človek identitete med razumom in čustvi, človek, ki opazuje svet z “dušnimi očmi”.